

І. Задоя,кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного і трудового права
Одеської національної морської академії

НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ: ВИМОГИ ДО ОСІБ

Побудова правової держави та формування громадянського суспільства в Україні зумовили необхідність реформування та створення інститутів, діяльність яких спрямована на забезпечення реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина. Одним із таких інститутів є адвокатура. Для того, щоб цей інститут належним чином виконував покладені на нього функції, необхідно, щоб його лави формувалися з найкращих спеціалістів-юристів: кваліфікованих, досвідчених, компетентних та добросовісних. Саме для цього законодавством передбачається низка вимог до осіб, які виявили намір займатися адвокатською діяльністю. Враховуючи важливість цих вимог для формування адвокатського корпусу, необхідною є їх характеристика.

Дослідженням різних аспектів інституту адвокатури в різні часи займалася значна кількість науковців, серед яких необхідно відзначити Т.В. Варфоломееву, Є.В. Васьковського, М.М. Михеєнка, О.Д. Святоцького, Д.П. Фіолєвського, С.Я. Фурсу, В.К. Шкарупу.

Не дивлячись на проведені науковцями дослідження інституту адвокатури, вимоги, що висуваються до осіб, які мають намір бути адвокатами, постійно змінюються, удосконалюються. З прийняттям 5 липня 2012 р. нового Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ці вимоги також було змінено. У зв'язку із цим метою цієї статті є характеристика законодавчо закріплених вимог, яким повинна відповідати особа, для набуття права на заняття адвокатською діяльністю, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Частиною 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [1].

Таким чином, до осіб, які виявили намір набути права на заняття адвокатською діяльністю, законодавством висуваються такі вимоги:

1. Наявність повної вищої юридичної освіти. Під повною вищою юридичною освітою законодавець розуміє повну вищу юридичну освіту, здобуту в Україні, а також повну вищу юридичну освіту, здобуту в іноземних державах та визнану в Україні в установленому законом порядку.

Повною вищою освітою визнається освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікації за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

Повну вищу освіту мають особи, які завершили навчання у вищих навчальних закладах, успішно пройшли державну атестацію відповідно до стандартів вищої освіти й отримали документ про повну вищу освіту державного зразка [2]. Документом державного зразка, що підтверджує набуття особою повної вищої юридичної освіти, є диплом за спеціальностями «Правоз-

навство», «Правоохоронна діяльність», «Міжнародне право» [2].

Принагідно зазначимо, що ст. 2 Закону України «Про адвокатуру» (1992 р.) також передбачала вимогу щодо наявності вищої юридичної освіти [3], але не уточнювала, чи має ця освіта бути повною вищою або ж неповною вищою. Таким чином, вважаємо цілком правильним чітке закріплення в законодавстві вимоги щодо наявності в претендентів повної вищої освіти.

2. *Володіння державною мовою.* Відповідно до ст. 10 Конституції України та ст. 6 Закону України «Про засади державної мовної політики» державною мовою в Україні є українська мова [4; 5].

Вимогу володіння державною мовою вважаємо цілком обґрунтованою, оскільки українська мова як державна обов'язково застосовується на всій території України під час здійснення повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, у міжнародних договорах, у навчальному процесі [5]. Крім того, за загальним правилом судочинства в Україні у цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справах здійснюється державною мовою. Слідчі й судові документи також складаються державною мовою (ст. 14 Закону України «Про засади державної мовної політики»).

Таким чином, в адвоката під час здійснення своєї професійної діяльності, зокрема представництва інтересів фізичних і юридичних осіб у судах, складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру тощо, виникає необхідність використовувати державну мову, тому володіння державною мовою для адвоката є необхідною умовою для належного виконання своїх професійних обов'язків.

3. *Наявність стажу роботи в галузі права не менше двох років.* Стаж роботи – це тривалість трудової діяльності, під час якої особа набуває досвіду в тій чи іншій сфері. Для набуття права на заняття адвокатською діяльністю закон вимагає наявність спеціального трудового стажу: стажу роботи

в галузі права. При цьому уточнюється, що для набуття такого права до цього стажу зараховується стаж роботи особи за спеціальністю лише після здобуття особою повної вищої юридичної освіти [1].

До стажу роботи в галузі права зараховується робота на таких посадах: 1) судді, прокурора, слідчого, нотаріуса; 2) помічника адвоката, помічника судді або нотаріуса; 3) юриста, юрисконсульта, головного юрисконсульта, начальника юридичного відділу; 4) робота на посадах в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності, якщо такі посади за кваліфікаційними вимогами потребують наявності винятково повної вищої освіти за спеціальністю «правознавство» або «правоохоронна діяльність»; 5) науково-педагогічних або наукових працівників, які здійснюють навчання, виховання та професійну підготовку в професійно-технічних, вищих або післядипломних навчальних закладах, якщо такі посади вимагають наявності повної вищої освіти за спеціальністю «правознавство» або «правоохоронна діяльність»; 6) працівників науково-дослідних установ, якщо такі посади вимагають наявності повної вищої освіти за спеціальністю «правознавство» або «правоохоронна діяльність»; 7) на інших посадах, які відповідно до закону вимагають наявності повної вищої освіти за спеціальністю «правознавство» або «правоохоронна діяльність».

Кваліфікаційно-дисциплінарним комісіям адвокатури регіонів у разі виникнення складнощів із віднесенням роботи особи на певних посадах до стажу роботи в галузі права необхідно керуватися кваліфікаційними вимогами посадової інструкції особи-заявника, а також загальними відомостями Класифікатора професій ДК 003:2010.

Якщо ж особа надавала юридичні послуги як фізична особа-підприємець, то під час визначення стажу її роботи в галузі права необхідно виходити

з документально підтверджених даних про реєстрацію цієї особи як фізичної особи-підприємця. Ці дані може бути підтверджено свідоцтвом про державну реєстрацію або ж випискою з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Крім того, необхідно пересвідчитись у наявності у фізичної особи-підприємця відповідного виду економічної діяльності (поточний клас 69.10 – діяльність у сфері права) у виписці з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців або свідоцтві про сплату єдиного податку, а також наявності документально підтверджених даних про виконання робіт (надання послуг), що віднесені ДК видів економічної діяльності до діяльності у сфері права [2].

4. *Складання кваліфікаційного іспиту.* Кваліфікаційний іспит є атестуванням особи, яка виявила бажання здійснювати адвокатську діяльність. Кваліфікаційний іспит полягає в перевірці знань особи, яка виявила бажання займатися адвокатською діяльністю, у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики та виявленні рівня її практичних навичок і умінь у застосуванні норм права.

Особа, яка виявила бажання набути статус адвоката (далі – заявник), звертається до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури (далі – КДКА) регіону за місцем проживання із заявою про допуск до складання кваліфікаційного іспиту та надає необхідні документи. За результатами розгляду заяви та доданих до неї документів КДКА приймає рішення про допуск особи до складання кваліфікаційного іспиту або ж відмову в такому допуску.

Далі заявник складає кваліфікаційний іспит. Іспит складається державною мовою з урахуванням положень Закону України «Про засади державної мовної політики». Кваліфікаційний іспит складається з двох частин: письмового іспиту та усного іспиту. Іспити складаються окремо та поетапно: спочатку письмовий, а потім (якщо особа успішно склала письмовий іспит) усний.

Після успішного складання особою кваліфікаційних іспитів кваліфікаційна палата КДКА приймає рішення про видачу особі свідоцтва про складання кваліфікаційного іспиту. На підставі ухваленого рішення Голова КДКА протягом 10 днів забезпечує виготовлення та видачу особі свідоцтва про складання кваліфікаційного іспиту, яке дійсне протягом трьох років із дня складання іспиту [2].

5. *Проходження стажування.* Наступним кроком у процесі здобуття статусу адвоката є стажування. Варто зазначити, що проходження стажування є новелою нового закону, оскільки Законом України «Про адвокатуру» (1992 р.) проходження стажування не було визначено як умова для набуття особою статусу адвоката [3].

Стажуванням є діяльність із формування й закріплення на практиці професійних знань, умінь і навичок, отриманих у результаті теоретичної підготовки особи, яка отримала свідоцтво про складання кваліфікаційного іспиту щодо її готовності самостійно здійснювати адвокатську діяльність із метою отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю [6].

Основною метою стажування є перевірка готовності особи, яка отримала свідоцтво про складання кваліфікаційного іспиту, самостійно здійснювати адвокатську діяльність [1].

Проходження стажування в адвоката з досвідом (стаж адвокатської діяльності не менше п'яти років) дозволяє стажисту отримати необхідну практичну підготовку для здійснення адвокатської діяльності самостійно та набути професійні навички та вміння майбутнього адвоката.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає тривалість стажування – шість місяців. Крім того, закон встановлює обмеження стосовно осіб, які можуть проходити стажування, та закріплює, що стажистом адвоката може бути особа, яка на день початку стажування має дійсне свідоцтво про складання кваліфікаційного іспиту.

Водночас закон звільняє від проходження стажування осіб, які на день звернення із заявою про допуск до складання кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи помічника адвоката не менше одного року за останні два роки [1]. Це, на наш погляд, є цілком виправданим, оскільки особи, які працювали помічниками адвокатів, уже отримали та закріпили на практиці професійні знання, вміння й навички, необхідні для надання правової допомоги в якості адвоката.

Стосовно процедури проходження стажування, то вона досить детально регламентована Положенням про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 16 лютого 2013 р. № 81, із наступними змінами (далі – Положення про стажування, Положення).

Необхідно відзначити, що Положення про стажування з моменту його прийняття зазнало певних змін, деякі з них можна назвати прогресивними. Це насамперед стосується внесення особою, яка виявила намір проходити стажування, плати за проходження стажування. Так, відповідно до п. 1.8 Положення про стажування зі змінами, затвердженими рішенням Ради адвокатів України від 01 червня 2013 р. № 124, було передбачено, що стажування в Україні відбувається на платній основі, та встановлено розмір внеску за проходження стажування – 20 мінімальних заробітних плат (на дату сплати) (п. 6.3 Положення). І лише за умови надходження внеску за проходження стажування на поточні банківські рахунки органів адвокатського самоврядування Рада адвокатів регіону видавала особі, яка отримала рішення Ради адвокатів регіону про задоволення її заяви про проходження стажування, направлення на стажування, направлення на стажування (п. 5.11 Положення) [7].

Встановлення такого високого розміру внеску було перешкодою для осіб, що склали кваліфікаційний іспит, але

не мали ані стажу роботи на посаді помічника адвоката не менше одного року за останні два роки, ані коштів у достатній кількості, у реалізації їхнього права на заняття адвокатською діяльністю. У зв'язку із цим вважаємо цілком виправданим скасування такого внеску рішенням Ради адвокатів України від 27 вересня 2013 р. № 216 [8].

Однак ради адвокатів регіонів, керуючись п. 6.1 Положення про стажування, яким передбачено, що організаційне забезпечення проходження стажування, у тому числі матеріального та іншого характеру, здійснюється радами адвокатів регіону, приймають рішення про сплату такого внеску та встановлюють його розмір. Так, наприклад, Рада адвокатів Хмельницької області рішенням від 15 січня 2014 р. № 4 зі змінами, внесеними рішенням від 17 березня 2014 р. № 8-1/14, встановила з 1 січня 2014 р. розмір внеску на забезпечення заходів із проходження стажування в розмірі 12 мінімальних заробітних плат на дату сплати [9]. Такі рішення є обмеженням особи в реалізації права на вільний вибір професії та роду трудової діяльності, що закріплено в ч. 2 ст. 43 Конституції України [4].

Принагідно відзначимо, що відповідно до п. 10 Основних положень про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН із запобігання злочинам 1 серпня 1990 р., «обов'язком урядів, професійних асоціацій адвокатів і навчальних інститутів є забезпечення відсутності дискримінації під час допущення осіб до адвокатської практики або до продовження практики за ознаками раси, кольору шкіри, статі, етнічного походження, релігії, політичних та інших поглядів, наявності власності, місця народження, економічного або іншого становища» [10].

Змушені констатувати, що через не врегульованість окремих положень організації та діяльності адвокатури на сьогодні створюються механізми, які за своїм змістом порушують основоположні норми Конституції України, обмежують права та свободи людини й громадянина.

Після закінчення строку стажування та здійснення оцінювання його результатів Рада адвокатів регіону приймає рішення про: а) видачу особі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю; б) продовження стажування на строк від одного до трьох місяців [6].

6. Складання присяги адвоката України. У випадку прийняття Радою адвокатів регіону рішення про видачу особі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю ця особа повинна не пізніше тридцяти днів із дня прийняття цього рішення скласти перед Радою адвокатів регіону присягу адвоката, зміст якої закріплений у ч. 1 ст. 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Текст присяги адвоката України підписується адвокатом і зберігається Радою адвокатів регіону, а його копія надається адвокату [1].

7. Отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Відповідно до положень ч. 1 ст. 12 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» особи, яка склала присягу адвоката України, Радою адвокатів регіону в день складання присяги безоплатно видаються свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України, що не обмежуються віком особи та є безстроковими [1].

Зразки свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю й посвідчення адвоката України затверджуються Радою адвокатів України [1]. На виконання цього припису рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2012 р. № 30 було затверджено зразок посвідчення адвоката України.

Таким чином, особам, які склали присягу адвоката України та отримали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, після прийняття перелічених документів Радою адвокатів регіону видаються посвідчення адвоката України нового зразка. Ці посвідчення виготовляються із спеціального пластику та друкуються із використанням сучасних технологій захисту

від підробок на підставі затвердженого Радою адвокатів України зразка [11].

Стосовно свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, то 17 грудня 2013 р. Рада адвокатів України рішенням за № 272 затвердила новий зразок та опис свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю [12]. Це рішення набуло чинності з 1 січня 2014 р., тому свідоцтва нового зразка повинні видаватися також із цієї дати.

Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України, що були видані до набрання чинності Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно до ч. 2 розділу Х «Перехідні положення» цього закону є чинними й не підлягають обміну або заміні [1].

Отже, вимоги до осіб, які мають намір набути право на заняття адвокатською діяльністю, закріплені в ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Вони є дійсно необхідними для належного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків.

Ключові слова: адвокат, кваліфікаційний іспит, стажування, присяга, свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

У статті йдеться про важливість інституту адвокатури для реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина. Також охарактеризовано законодавчо закріплені вимоги до осіб, які виявили бажання набути право на заняття адвокатською діяльністю в Україні.

В статті йде про значимість інституту адвокатури для реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина. Також дана характеристика законодавчо закріплених вимог, яким повинні відповідати особи, які хочуть отримати право на заняття адвокатською діяльністю в Україні.

In the article there are reported about importance of advocacy for protection of rights and freedoms of man and citizen. There are also featured legal requirements, that the person who wants to become a barrister (solicitor) should be conformed to.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

2. Про затвердження у новій редакції Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядку складення кваліфікаційного іспиту та методики оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні : Рішення Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 р. № 270 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unba.org.ua/akti>.

3. Про адвокатуру : Закон України від 19 грудня 1992 р. № 2887-XII // Відомості Верховної ради України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.

4. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

5. Про засади державної мовної політики : Закон України від 3 липня 2012 р. № 5029-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 23. – Ст. 218.

6. Положенням про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженим рішенням Ради адвокатів України від 16 лютого 2013 р. № 81, зі змінами, затвердженими рішеннями Ради адвокатів України від 27 вересня 2013 р. № 215, № 216 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unba.org.ua/stagivannya>.

7. Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 16 лютого 2013 р. № 81 зі змінами, затвердженими рішенням Ради адвокатів України від 01 червня 2013 р. № 124 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unba.org.ua/stagivannya>.

8. Про внесення змін та доповнень до Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю : Рішення Ради адвокатів України від 27 вересня 2013 р. № 216 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unba.org.ua/stagivannya>.

9. Про встановлення розміру та порядку сплати внеску на забезпечення заходів з проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю : Рішення Ради адвокатів Хмельницької області від 15 січня 2014 р. № 4 зі змінами, затвердженими рішенням від 17 березня 2014 р. № 8-1/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kmrada-unba.org/?page_id=580.

10. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам 1 серпня 1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_835

11. Про надання роз'яснень щодо видачі посвідчення адвоката України особі, яка склала присягу адвоката України, та щодо випуску посвідчення адвоката України нового зразка : Рішення Ради адвокатів України від 19 листопада 2013 р. № 249 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unba.org.ua/akti>.

12. Про затвердження зразка та опису свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю : Рішення Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 р. № 272 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unba.org.ua/akti>.

